

LOMBOK ADASI ÇÖMLEKÇİLİĞİ

Doç. Duygu KAHRAMAN*

ÖZET

İlkel çağlardan günümüze kadar gelen çömlek üretimi, üretildikleri toplumların tarihsel, kültürel ve sanatsal yapılarını yansıtan birer belge niteliğindedir. Bu formlar günlük ihtiyaca cevap verdiği gibi bazen süs eşyası olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Endonezya'nın Batı Nusa Tenggara bölgesinde bulunan Lombok Adası'nda ilkel koşulların hakim olduğu üç adet çömlekçi köyü bulunmaktadır. Geleneksel yöntemlerle yapılan seramik ürünlerin çoğu, günlük ihtiyaca yönelik üretimler olup, yurtdışına ihraç edilmektedir. Lombok Adası çömlekçiliğinde üretilen formların yüzey bezemelerinde ada kültürü ve yaşamını yansıtan motiflerin uygulandığı görülmektedir. Bu çalışmada Lombok Adasındaki çömlekçiliğin durumu ve yapılan üretimler incelenerek, görseller ile birlikte bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endonezya, Lombok Adası, Çömlek, Çömlekçilik, Geleneksel

*Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir / TÜRKİYE
e-mail: dkahraman@anadolu.edu.tr

Bu makale Anadolu Üniversitesi 1605E223 numaralı yayım teşvik ve araştırma projeleri kapsamında hazırlanmıştır.

POTTERY OF LOMBOK ISLAND

Assoc. Prof. Duygu Kahraman*

ABSTRACT

Since primitive periods till now, pots products have been expressive documents reflecting the historical, cultural and artistic structures of the periods they were produced. These forms may be functional tools needed in daily life and sometimes ornaments for decorative purposes only.

There are three pottery villages where primitive conditions prevail in Lombok island in the West Nusa Tenggara region of Indonesia. Most of the ceramic products made with traditional methods are produced to meet basic needs in daily life and are imported abroad. It is seen that the Island's culture and lifestyle is reflected on the pottery forms. In this study, the pottery art and pottery products produced in Lombok will be analyzed by using visuals in the evaluations.

Key Words: *Indonesia, Lombok Island, Pots, Pottery, Traditional*

*Anadolu University Faculty of Fine Arts, Tepebaşı, Eskişehir / TURKEY
e-mail: dkahraman@anadolu.edu.tr

This Article has been written within the context of Research Incentive Projects (1605E223) supported by Anadolu University

1.GİRİŞ

İnsanlığa en başından beri hizmet eden seramiğin, endüstriyel, sanatsal ve işlevsel anlamda insanla olan ilişkisi günümüze kadar devam etmiştir. Çömlekler hayatın bir parçası olmuş, zamanla fonksiyonlara göre çeşitlenmiş ve dekoratif özellikler kazanmıştır. “Kolay şekillendirilmesi, kuruyunca şeklini muhafaza etmesi gibi özelliklerinden ötürü, topraktan çanak-çömlek yapımına Neolitik çağdan itibaren devam edilmiştir” (Nas, 2005, 123).

Geçmişte çömlekçiliğin gelişimine bakıldığında “erken dönemde Mezopotamya, Pers, Suriye, Anadolu, Mısır, Girit, İndus vadisi, Miken kültürü, Etrüsk kültürü, Yunanistan, Çin, Japonya, Kore, İspanya, İngiltere ve Amerika” gibi ülkelerde kendi kültürlerine özgü bir üslup ve teknik geliştirmiş oldukları görülmektedir (Özen, 2001, 4).

Neolitik çağın en önemli buluşu olan ilkel çömlekçilikte ilk çömlekçi tezgahının keşfi de, insanlık tarihinin en önemli keşifleri arasında kabul edilmiştir. Çarklı çömlekçiliğin geçmişine bakıldığında, “M.Ö. 3000 yıllarında Kuzey Mezopotamya’dan tüm Mezopotamya’ya, Batı Hindistan’a, Suriye’ye, Mısır’a ve Ön Asya’ya yayıldığı, Anadolu’da ise ilk kez MÖ. 3000-2000 yıllarında Kayseri dolaylarında, Alışar’da, Boğazköy’de ve Truva’da kullanıldığı arkeolojik kazılardan elde edilen bilgiler arasındadır (Güner, 1988, 11).

Güncel Türkçe sözlükte çömleğin karşılığı “toprak tenceredir” Anadolu’da çölmek olarak da anılmaktadır. “İlk çömlekçi tezgahı, çamurdan ya da tahtadan yapılmış plakaların sabit bir yere oturtulmasıyla oluşuyordu. Çamurdan şekillendirilen formlar bu plakanın üzerinde, formu şekillendiren kişinin elle alttaki plakayı çevirmesiyle şekillendiriliyordu” (http-1) “M.Ö. 3000’lerden itibaren çömlekçilik bir iş kolu olmuştur ve günümüzde de sadece bu işle geçimini sağlayan kişiler vardır” (Victor Bryant, “The Potter’s Wheel”, 2001).

Dünyada önemli çömlek üretim merkezlerinden biri olan Lombok Adası, Endonezya’nın Batı Nusa Tenggara bölgesinde kısmında bulunmaktadır. Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri, Yayın ve Araştırma Teşvik Projesi kapsamında, Endonezya Lombok Adası’nda üretilen seramiklerinin üretim ve dekor teknikleri incelenmiştir. Proje süresince yapılan saha araştırmasında Lombok Çömlekçiliği’nin şekillendirme ve bezeme yöntemleri yerinde incelenmiş, geleneksel üretim yapan seramik atölyeleri ziyaret edilerek, çömlek ustalarıyla yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Proje saha araştırması süreçlerinde görseller makalede kullanılmak üzere kayıt altına alınmıştır.

Endonezya’nın tarihi hakkında bilinen en eski veri, 4-5 bin yıl kadar önce Malezya’dan bir grup halkın gelip bölgeye yerleştiğidir. Ada ülkesi olan Endonezya, geçmişten günümüze deniz ticaretinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ülke, tarih çağlarından günümüze Çin, Hindistan, İran ve Bizans İmparatorluğu’nun deniz ticareti yolu üzerinde bulunmaktadır. Ülke halkı genellikle denizcilik ile uğraşmaktadır. Ticaret nedeniyle dünyanın farklı yerlerinden gelip Endonezya’ya yerleşen insanlar, ülkede yeni fikir ve geleneklerin oluşmasına sebep olmuşlardır. Bu nedenle Budizm ve Hindu dinleri ve Müslümanlık inancı ülkeye hakimdir.

Avrupa’nın sömürgecilik zihniyeti, Endonezya’yı 1511 yılında ele geçirmiştir. İspanya, Hollanda ve İngilizler ülkeyi istila etmişlerdir. 18. yüzyıl sonlarına doğru Hollanda, ülkeyi tek

başına yönetmeye devam etmiştir. 1900'lü yılların başlarından itibaren Hollanda sömürgeciliğine karşı, milliyetçilik ve bağımsızlık mücadelesi başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya, Endonezya'yı işgal etmiştir. Siyasi olarak Japonlar ülke halkının Hollandalılara karşı yaptıkları bağımsızlık mücadelesini destekleyerek, milliyetçilerin hükümet kurmalarına müsaade etmişlerdir. 17 Ağustos 1945'te Japonların teslim olmasıyla Endonezya'da Ahmed Sukarno başkanlığında bir hükümet kurularak bağımsızlığını ilan etmiştir. 1950 yılında devletin adı "Endonezya Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir (http-2).

2. LOMBOK ADASI VE ÇÖMLEKÇİLİK

Seramiğin insan hayatına girmesiyle birlikte, günümüze değin üretilen çömlekler; biçimsel, işlevsel ve dekoratif anlamda ait oldukları toplumların yaşam tarzları, inançları, sanatsal ve kültürel birikimleri hakkında bilgi verir.

Lombok Adası'nda üretilen çömleklere geçmeden önce ada hayatı hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Endonezya'nın Batı Nusa Tenggara bölgesinde bulunan Lombok Adası Bali'nin 45 kilometre doğusunda olmasına rağmen turizm ve ticaret açısından daha düşük bir gelir düzeyine sahiptir. Adada %85 oranında müslümanlık, %15 oranında budizm ve hinduizm inancı hakimdir. Küçük su adaları olarak anılan Lombok'un en büyük şehri Mataram olup, diğer önemli şehirleri Kuta, Senggigi, Praya, Selong'dur. Nüfus çoğunluğunu Sasak, Bali, Çin asıllı Endonezyalılar ve Arap kökenli Endonezyalılar oluşturmaktadır. Lombok Adası'nda ekvatorial bir iklim hakimdir. Bütün yıl boyunca muson rüzgarlarının etkisinde kalan ülke, bol yağış almaktadır. Yağışların çok sık olmadığı nisan ve ekim ayları arasında çömlek üretimi daha fazla olmaktadır.

Görsel 1. Lombok Adası'ndan bir görüntü

Lombok çömlekçiliğinin, bir toprak kabın, Adat Urip töreni (yaşam) ve Adat Pati törenlerinde (ölüm) kullanılmasıyla başladığına inanılır. Bu toprak kabın, doğumlarda plesantayı içine koyma amacıyla, ölümlerde ise naaşın temizlenmesi için kullanıldığı bilinmektedir. Ölüm gerçekleştiğinde ise yine aynı çanak, naaşın suyla temizlenmesinde kullanılmıştır. Günümüzde adada üretilen seramiklerin tümü, geleneksel çömlekçilik yöntemleriyle, günlük kullanıma yönelik ve ticari amaçla üretilmektedir. Lombok adasında Penujak, Banyumulek ve Masbagik olmak üzere üç büyük çömlekçi köyü bulunmaktadır. Banyumulek ve Penujak köylerinin arası 22 km olup, araba ile yaklaşık 30 dakika sürmektedir. Masbagik köyü ise Penujak'a 1 saatlik bir mesafededir.

Görsel 2. Lombok Adası Çömlekçi Köyleri

2.1. Penujak Köyü

Penujak, bu köylerden en eski olanıdır. Penujak Köyü Mataram merkezine 35 km, Lombok Uluslararası Havaalanı'na ise 2 km uzaklıktadır. Çömlekçilik, diğer köylere Penujak'tan yayılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan bu köyde 176 erkek çömlekçi üretim yapmaktadır (http-3).

Proje kapsamında ziyaret edilen Penujaklı, Sasak Müslümanı çömlekçi Hacı Müstakim, babadan kalan bir miras olan bu zanaati, ev-atölyesinde gerçekleştirmektedir. Penujak Köyü'nde çömlekçiler, çamurlarını kendileri hazırlamakta, şekillendirme yöntemi olarak el çarkını tercih etmektedirler. Yaş bünye üzerine çeşitli doğal malzemeleri mühür biçiminde kullanarak izler çıkardıkları ve sıklıkla, perdahladıkları yüzeyler üzerinde kazıma, sigrafitto dekorlarını uyguladıkları, motif olarak balık ve floral motifleri kullandıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca formları süslemek adına hint kamışı ile süslemeler gerçekleştirmektedirler. Pişirim yöntemi olarak oksijenli pişirimin yanısıra, isli pişirimi de uyguladıkları görülmektedir.

Görsel 3. Penujak Köyü, Çömlekçi Hacı Müstakiym ve dekor uygulaması

Görsel 4. Penujak Köyü, Çömlekçi Hacı Müstakiym'in atölyesinden çanak örnekleri

2.2. Masbagik Köyü

Masbagik Köyünde 69 kadın çömlekçi üretim yapmaktadır. Masbagikde çömlekçiler çamurunu kendileri hazırlamakta, şekillendirme yöntemi olarak el çarkı tercih edilmektedir. Yüzey bezemelerinde geometrik çizgiler, balık, kaplumbağa, kurbağa gibi hayvan figürleri ve floral motifler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Pişirimin hemen ardından form henüz sıcakken, kırmızımsı kahverengi çömleklerin yüzeyine “tenmarin dekoru” dedikleri demirhindi bitkisinin suyunu püskürterek siyah benekli dokular elde ettikleri gözlemlenmiştir. Pişirimler açık ateşte olmakta, pişirimde yakıt olarak çeltik kabuğu, hindistan cevizi kabuğu kullanılmaktadır.

Görsel 5-6. Masbagik Köyü üretim aşaması ve örnekler

Görsel 7. Masbagik Köyü, Tenmarin dekoru uygulanmış duvar süsü

2.3. Banyumulek Köyü

Banyumulek Köyü, Mataram'ın 14 km güneyinde yer almaktadır. Banyumulek'de genellikle Sasak müslümanı kadın çömlekçiler üretim yapmaktadır. Banyumulek, üretim ve pişirim teknolojisi açısından, gelenekselliğini koruyabilmiş üretim merkezlerinden biridir. Diğer köylerde olduğu gibi çamurlarını kendileri hazırlamakta, şekillendirme yöntemi olarak geleneksel el çarkını kullanmaktadırlar.

Bu köyde de vazo, heykel, kase, duvar lambası, duvar süsü gibi dekoratif objeler üretilmektedir.

Görsel 8. Banyumulek Köyü, çömlek şekillendirme aşaması

Diğer köylerdeki üretimlerden farklı olarak Banyumulek çömlekçiliğinde, bisküvi pişirimi tamamlanmış form yüzeyini süsleme amacıyla, mobilya tutkalı sürüp, beyaz bir deniz kumu ya da kırık yumurta kabuklarıyla kapladıkları görülmüştür. Ayrıca kağıttan külah şekli verdikleri parçalara, renkli akrilik boya ile doldurup form yüzeylerini süsledikleri gözlemlenmiştir. Bazı formlarda pişirim sonrası yüzeyin, kumaş ile kaplandığı izlenmiştir.

Görsel 9-10. Yumurta kabuğu ile form yüzeyinin kaplanması

Görsel 11. Form yüzeyinin kaplandığı beyaz deniz kumu

Görsel 12-13. Kağıttan yapılan puarlar ve süsleme aşaması

Görsel 14. Akrilik boya ile boyanan duvar süsleri

Eski para, hint kamışı, ip ve benzeri malzemeleri, form yüzeylerini süsleme amacıyla kullanmaktadırlar.

Görsel 15. Banyumulek Köyü üretimi

Görsel 16-17. Kumaş ile kaplanmış Banyumulek Köyü üretimleri

3. LOMBOK ADASI ÇÖMLEKÇİLİĞİ VE ÜRETİM AŞAMALARI

Üç üretim merkezinde de çömlek üretimi için hammadde sağlanması ada civarındaki çamur yatakları ile gerçekleştirilmektedir. Çamurun pişme rengi kırmızıdır. Çamur hazırlama aşaması tüm köylerde çömlek ustaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Atölyelere taşınan kil, havuzlarda ıslatılarak süzülmekte ve dinlendirilmektedir. Burada bekletilip çöktürülen çamurun suyu üstten uzaklaştırılmakta, kullanım özelliğine ulaşana kadar bekletilmektedir. Kullanım özelliğine gelmiş olan çamur ayakla çignenerek ya da kabaca elle yoğurularak torbalara yerleştirilip, depolanmaktadır. Depolanan çamur, biçimlendirme öncesinde tekrar yoğurulmaktadır.

Görsel 18. Masbagık Köyü, çamur hazırlamada kullanılan kil örnekleri

Tüm köylerde temel biçimlendirme yöntemi olarak el ile çevrilen çömlekçi çarkı kullanılmaktadır. Çark olarak daha önceden pişirilmiş bir tabla, daire biçimli taş ya da ahşap gibi malzemeler tercih edilmektedir.

Görsel 19. Banyumulek Köyü el çarkı

El çarkında seramik form biçimlendirilirken, ahşap aletler, şekillendirme sistreleri, tahta parçaları, hatta ayakkabı tabanı gibi şekillendirmeye ve perdahlamaya yarayan her türlü araç gereç kullanılmaktadır. Perdahlama, üç köyde de tercih edilen yöntemlerden biridir.

Görsel 20. Banyumulek Köyü, perdahlanmış ürünler

Görsel 21. Banyumulek Köyü, çömlekçilerin kullandığı aletler

Bezeme işlemi iki adımda uygulanmaktadır. Birinci adımda henüz form yaşken, yüzey üzerine sivri aletler yardımıyla bitki ve hayvan motifleri çizilmektedir. Formun yapısına uygun olarak ağız, boyun veya merkeze bezemeler yapılmaktadır. Form yüzeyine tenmarin dekoru dedikleri bir bezeme yöntemini uygulamaktadırlar. Tüm köylerde çömlek bezemesinde rastlanan tenmarin yöntemi, formun fırından çıkarılmasının ardından form henüz sıcakken, demir hindi bitkisinin suyunu püskürterek siyah benekli dokuların elde edildiği bir bezeme tekniğidir. Bazı formların yüzeylerinde bezeme teknikleri olmaksızın uyguladıkları bu yöntemi, kazıma dekorlarını uyguladıkları form yüzeyine de uyguladıkları görülmektedir.

Görsel 22. Tenmarin dekoru uygulanmış form, Masbagik Köyü

Banyumulek Köyü'nde diğer köylerden farklı olarak, bisküvi pişirimi yapılmış form yüzeyine akrilik benzeri boya ile süslemeler yapıldığı izlenmiştir. Ayrıca kırık yumurta kabuklarını bir yapıştırıcı yardımıyla yüzey üzerine yapıştırarak da süsleme yapmaktadırlar. Bu işlemi deniz kumuyla da yüzey üzerine uyguladıkları gözlemlenmiştir. Kum ve yumurta kabuğuyla yapılan süslemeler belirli bir süre sonra dökülerek yok olmaktadır. Penujak ve Masbagik köylerindeki üretimlerde rastlanmayan bir diğer yöntem ise formun kumaşla kaplanmasıdır.

Görsel 23-24. Banyumulek Köyü, akrilik boyalı örnekler

Küçük boyutlu ve bezemesiz ürünler perdahlama işleminden geçirilmektedir. Üç köyde de şekillendirilen formlar, açık havada kurutulmaktadır.

Görsel 25. Penujak Köyü, kurutma aşaması

Fırınlama aşaması her üç köyde de açık havada geleneksel yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. İlkel pişirim yöntemlerinin kullanıldığı bu çömlekçi köylerinde, tuğlalardan bir daire oluşturulup, formlar üst üste yığılarak pişirme işlemi gerçekleştirilir. Tuğlalar ile yaklaşık 50 cm yüksekliğinde 2 metre çapında dairesel bir alan örülür. Silindirik bir gövde üzerine kubbe şeklinde formlar yerleştirilir. Bu alan içerisine kurumuş formlar birbirinin ısı sirkülasyonunu etkilemeyecek bir biçimde yerleştirilir. Yakma işlemi için pirinç sapları kullanılır. Kuru pirinç sapları, pirinç kabukları formların üzerine dağıtılır, pişme işlemi boyunca ateş bu malzemelerle beslenir. Ateş fırın ağzında yakılır, kor haline geldikçe pirinç sapları ile ateş beslenmeye devam edilir.

Görsel 26-27-28-29. Penujak Köyü çömlek ustası Hacı Müstakiymi'nin fırını

Çömlek ustalarıyla yapılan yüzyüze görüşme sonucunda pişirim derecesi düşük bir bünye kullanıldığından 7-8 saat süresince, 650°C- 750°C arasında değişen sıcaklıklarda ürün pişirimi yapıldığı anlaşılmıştır. Pişirim işleminin tamamlanmasından sonra fırın yaklaşık 9 saat süre ile soğumaya bırakılır.

Özellikle, kuru yiyecek saklamak, yoğurt mayalamak, yemek pişirmek, su saklamak, tapınaklarda içinde kandil yağı yakmak, tek kullanımlık çay-kahve bardağı olarak, saksı, vazo ve dini törenlerin, festivallerin objesi olarak kullanılmak üzere çömlekçilerin ürünleri tercih edilmektedir.

Çömlekçiler fırınlama ve süslemesi bitmiş ürünlerini, şehirdeki mağazalarda, kendilerine ait küçük dükkanlarında satmakta ya da yurtdışına ihraç etmektedirler. Lombok adasında yılda yaklaşık 9 milyon çömlek ürün, hükümetin teşviğiyle birlikte, Avustralya, Yeni Zelanda, Belçika, Polonya, Ukrayna, Fransa, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Malezya, Brunei Sultanlığı ve Ortadoğu ülkeleri gibi ülkelere ihraç edilerek dünya pazarında yerini bulmaktadır (http-4).

SONUÇ

Lombok Adası çömlekçiliği, bölgenin coğrafi ve kültürel yapısı nedeniyle özgünlük göstermektedir. Lombok çömlekçiliği, üretimi yapılan ürünlerin biçimleri ya da teknik özellikleri ile değil, üretim ve yaşam koşullarının elverişsizliği ile ön plana çıkmaktadır.

Lombok çömlekçileri, ürünlerinin büyük bir kısmını yurtdışına ihraç etmektedirler. Lombok Adası'nda bu üç önemli köyde yolun kenarına çömleklerini dizmiş satış yapan çömlekçileri de görmek mümkündür.

Adada ilkel şartlarda, geleneksel yöntemlerle üretilen, kültürel yapının bir belge niteliğinde sunulduğu bu özgün çömlekler, Endonezya halkının bir aynası niteliğindedir. Kadim bir geçmişe sahip olan bu ülkenin, çömlek üretimine devam etmesi, özgünlük bağlamında büyük bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Nas E. (2005). *Günümüz Konya'sında Yaşayan Bazı Sanatlar - Ağaç İşleri, Toprak İşleri, Taş İşleri, Tespihçilik, Kitap Sanatları, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı*

Güner, G. (1988). *Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik, İstanbul, s. 11*

Türedi, Özen, A. (2001) *Geleneksel Çömlek Sanatı, Eskişehir, s. 4*

Bryant, V. (2001). *The Potter's Wheel*, <http://www.acss09.hemscott.net/histx102.html>

<http://bestindonesiaislands.com> (Erişim tarihi: 10.06.2017)

<http://cakarta.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=185935> (Erişim tarihi: 10.06.2017)

<http://indotour13.blogspot.com.tr/2013/02/feb-21-lombok-pottery-centre.html> Erişim tarihi: (19.06.2017)

<http://www.indonesia-tourism.com/forum/showthread.php?1641-Pottery-Banyumulek-Lombok> Erişim tarihi: (20.06.2017)

<http://itpc-busan.kr/wp-content/uploads/2016/04/Indonesian-Pottery.pdf> s.28 Erişim tarihi: (19.02.2018)

<http://www.lombokindonesia.org/penujak-village-pottery-cente/> (Erişim Tarihi: 16.06.2017)

Banyumulek Köyü çömlekçileri ile yüzyüze görüşme (30. 05.2017)

Masbagik Köyü çömlekçileri ile yüzyüze görüşme (31.05.2017)

Hacı Müstakiym ile yüzyüze görüşme, Penujak Köyü (30. 05.2017)

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Lombok Adası'ndan bir görüntü, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 2. Lombok Adası Çömlekçi Köyleri

<http://jualrumahtanahlombok.blogspot.com.tr/2013/09/dijual-pemenang-beach-kabupaten-lombok.html> Erişim tarihi: 20.02.2018

Görsel 3. Penujak Köyü, Çömlekçi Hacı Müstakiym ve dekor uygulaması, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 4. Penujak Köyü, Çömlekçi Hacı Müstakiym'in atölyesinden çanak örnekleri Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 5-6. Masbagik Köyü üretim aşaması ve örnekler, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 7. Masbagik Köyü, Tenmarin dekoru uygulanmış duvar süsü, Duygu Kahraman

Görsel 8. Banyumulek Köyü, çömlek şekillendirme aşaması, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 9-10. Yumurta kabuğu ile form yüzeyinin kaplanması, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 11. Form yüzeyinin kaplandığı beyaz deniz kumu Duygu Kahraman

Görsel 12-13. Kağıttan yapılan puarlar ve süsleme aşaması, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 14. Akrilik boya ile boyanan duvar süsleri, Duygu Kahraman

Görsel 15. Banyumulek Köyü üretimi, Duygu Kahraman

Görsel 16-17. Kumaş ile kaplanmış Banyumulek köyü üretimleri, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 18. Masbagik Köyü, çamur hazırlamada kullanılan kil örnekleri, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 19. Banyumulek Köyü el çarkı, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 20. Banyumulek Köyü, perdahlanmış ürünler, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 21. Banyumulek Köyü, çömlekçilerin kullandığı aletler, Duygu Kahraman

Görsel 22. Tenmarin dekoru uygulanmış form, Masbagik Köyü, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 23-24. Banyumulek Köyü, akrilik boyalı örnekler, Duygu Kahraman

Görsel 25. Penujak Köyü, kurutma aşaması, Bilgütay Kaan Öztürk Arşivi

Görsel 26-27-28-29. Penujak Köyü çömlek ustası Hacı Müstakiym'in firması, Duygu Kahraman